

1. Кузьмина Н. В. Психологическая структура деятельности учителя и формирование его личности / Н. В. Кузьмина. – Л., 1965. – 140 с.
2. Безрукова В. С. Методологические вопросы высшего инженерно-педагогического образования // Методология исследования инженерно-педагогического образования : сб. науч. тр. / В. С. Безрукова. – Свердловск, 1988. – С. 5–17.
3. Сейтешев А. П. Педагогика : Учебн. для техн. вузов / А. П. Сейтешев. – М. : ВЛАДОС, 1999. – 256 с.
4. Джантеміров А. Историко-соціальні аспекти становлення і розвитку інженерно-педагогічної освіти в Україні / А. Джантеміров // Педагогіка і психологія професійної освіти : Науково-методичний журнал. – 2008. – № 1. – С. 323–337.
5. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В. П. Беспалько. – М. : ИПРО МО РФ, 1995. – 336 с.
6. Сейтешев А. П. Пути становлення учасейся молодіжї : Професійна педагогіка / А. П. Сейтешев. – М. : Высшая школа, 1988. – 336 с.

Kh. Bakhtiyarova

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF MULTILEVEL PREPARATION OF FUTURE INZHENERIV-PDAGOGIV ARE IN A TECHNICAL UNIVERSITY

The article is devoted to consideration of planning of model of the multilevel training of future engineer and pedagogic personnel. The author analyses some questions of methodology and also laws and principles of construction of the modern model of preparation of future engineer and pedagogic specialists.

УДК 378.013.78

Виноградов О. Г., Поліщук О. О.

ПЕРСОНАЛЬНІ ІДЕОЛОГІЇ ЯК ЧИННИКИ ПРИЙНЯТТЯ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ (НА ПРИКЛАДІ СИСТЕМИ MOODLE)

У статті розглянуто поняття особистих ідеологій. Автори досліджують прийняття викладачами освітніх інновацій через власні уявлення про складові навчального процесу з використанням шкали полярності для їхнього вимірювання.

Актуальність дослідження

Освіта у сучасному світі – один із важливих чинників розвитку суспільства. Українська освіта сьогодні перебуває у перехідному періоді – запроваджуються нові вимоги, форми контролю знань, випускні та вступні іспити замінені на зовнішнє тестування, навчання в університетах зведено до спільної схеми шестирічної повної вищої освіти тощо. Перехід від радянської системи освіти до стандартизованої європейської вимагає від усіх учасників освітнього процесу адаптації до нової філософії освіти, тому дуже актуальною стає проблема виявлення чинників, котрі на організаційному та індивідуальному рівнях сприяють прийняттю освітніх інновацій.

Важливим фактором змін в освіті є сучасні інформаційні технології. Вони не тільки полегшують доступ до інформації, а й зумовлюють

кардинальні зміни якості соціальної складової навчальної діяльності, оскільки надають небачені раніше можливості спілкування у різних опосередкованих формах та вимагають особливого педагогічного підходу.

Дослідження чинників, що впливають на прийняття освітніх інновацій у цій роботі здійснювалося на прикладі віртуального об'єктно-орієнтованого середовища для навчання Мудл (надалі – Moodle, див. <http://www.moodle.org>). Це середовище протягом декількох років впроваджується в освітній процес у НаУКМА та багатьох інших українських вищих навчальних закладах. Популярність Moodle базується на різноманітних можливостях системи: вона має безліч модулів, що їх розробляють за принципами вільного та відкритого програмного забезпечення, і включає в себе найрізноманітніші підходи – від

уже класичного програмованого навчання до чатів, блогів і форумів, у яких студенти можуть спілкуватися один з одним та викладачами з метою спільного конструювання знань.

За своїми характеристиками Moodle є значно більшим, ніж просто програмне забезпечення – це середовище можна розглядати як складну соціотехнічну систему, функціонування якої залежить від великої кількості чинників соціального характеру. Одним з таких важливих чинників, на нашу думку, є так звані особисті ідеології, запропоновані ще у 1957 р. Сільваном Томкінсом для пояснення структури ідеології західної філософської думки. Особиста ідеологія, за С. Томкінсом, – інтегральне утворення, що поєднує світогляд, переконання щодо людської природи та цінності на основі емоційних скриптів. Цей дослідник виокремлював дві полярні особисті ідеології, нормативізм і гуманізм. Гуманізм – як джерело всіх смислів та цінностей – розглядає позитивну ідеалізацію людського досвіду, приймаючи людську природу такою, якою вона є, наголошуючи відкритість у всіх аспектах людського досвіду й цінність нічим не обмеженої емоційної реакції. Нормативізм шукає смисли та цінності у стандартах, що існують незалежно від часу та простору чи людської дії, ставиться до людської природи з упередженням, вимагаючи обмежень та виправлень людських вад відповідно до зовнішніх стандартів.

У цій статті автори розглядають поняття особистих ідеологій викладачів, що пов'язані із навчанням. Ми використовуємо поняття освітньої особистої ідеології як персональної, зосереджуючись на засвоєній індивідом ідеології соціальної групи, класу чи інституту, до яких він належить.

Виклад основного матеріалу

Система Moodle базується на принципах соціального конструктивізму та педагогіці соціального конструкціонізму. Соціальний конструктивізм — соціологічна теорія пізнання, розвинена Пітером Бергером і Томасом Лукманом в їхній книзі «Соціальне конструювання реальності» [2]. Науковці розглядають об'єктивну реальність як результат конструювання її багатьма індивідами одночасно у спільній взаємодії. Мета соціального конструктивізму – з'ясувати, як саме індивіди та групи людей конструюють та сприймають сконструйовану реальність. Оскільки в основу соціотехнічної системи Moodle покладено принципи соціального конструктивізму і конструкціонізму, ступінь її прийняття як освітньої інновації, на нашу думку, зумовлюється відповідністю особистих освітніх ідеологій учас-

ників освітнього процесу цим принципам. Отже, за одним з ефективних шляхів для підвищення ступеня прийняття таких інновацій, як системи Moodle, потрібно організувати вплив на викладачів та освітні інституції з метою зміни їхньої освітньої ідеології, тих ментальних рамок, через які сприймаються ці інновації.

П'єр Бурдьє у статті «Система освіти та система мислення» говорить про символічні революції, за допомогою яких змінюються ментальні рамки. Він зазначає, що «соціальні межі, коли вони стають ментальними, створюють дещо, що не має назви – реалії, які знаходяться по той бік заборони. Це порушення священних кордонів, які вважаються самі собою зрозумілими» [1]. Такі порушення настільки інтенсивні, що ніхто й гадки не має про те, що не можна порушувати те, що порушується. Наслідком революції є запровадження соціальних інновацій у вигляді соціотехнічних систем, котрі покликані змінити домінантні принципи функціонування учасників освітнього процесу.

Для вимірювання ступеня підтримки нормативістичної та гуманістичної ідеології використовується «Шкала полярності», що розроблена С. Томкінсом. В основу цього інструмента покладено досить цікавий методичний принцип: респондент може обрати одне з двох протилежних суджень, обрати обидва або не обрати жодного. Деякі публікації щодо цієї шкали (В. Стоун, П. Шафнер) довели, що цей оригінальний формат її пунктів є суттєвим. У 1996 р. цю шкалу застосував Едом де Сент Аубінс [5] для вивчення персональних ідеологій із збереженням оригінального інструмента, і виявив значущі зв'язки між шкалою полярності та цінностями, політичними орієнтаціями тощо.

Для вивчення персональних ідеологій викладачів щодо навчального процесу ми використали деякі пункти зі шкали полярності, доповнивши їх 3-ма блоками для вимірювання персональної освітньої ідеології, а саме – блок ставлення до студентів, блок ставлення до системи Moodle, блок оцінки ідеології університету (діяльність адміністрації університету та власне викладацької діяльності, а також – навчального процесу, побудованого на конструктивістських положеннях, які закладено в соціотехнічну систему Moodle). Наведемо приклади пар тверджень із різних блоків. Перший блок: 1) *Слід насамперед виправляти помилки студентів*; 2) *Потрібно наголошувати індивідуальний творчий внесок студента, не привертаючи особливої уваги до помилки*. Другий блок: 1) *Студент стане колегою викладача тільки після закінчення університету*; 2) *До студентів слід ставитися як до колег з першого курсу*. Третій блок: 1) *Найкраще здібності студента проявляються в індивідуальних*

роботах; 2) *Колективні роботи найкраще засвідчують, як студент використовує здобуті знання.*

Завдання респондентів – обрати ті твердження, з якими вони згодні за таким форматом: 1 – згоден із першим твердженням; 2 – згоден із другим твердженням; 3 – згоден із обома твердженнями; 4 – не згоден із жодним твердженням.

Додатково анкета для проведення інтерв'ю містила питання про частоту використання викладачами комп'ютера та Інтернету, мультимедійного проектора, ноутбуку, засобів зберігання інформації (флеш-драйв, диски) при проведенні занять; питання щодо способів надання студентам необхідних матеріалів для курсу, переваги викладачів щодо цих способів; питання щодо бажання використовувати систему «Moodle» у навчальному процесі та думки респондента щодо того, чи легко його/її навчити користуватися такою системою.

Респондентами дослідження були викладачі-соціологи та викладачі-психологи з Києво-Могилянської академії (КМА) та Київського Національного університету ім. Т. Шевченка (КНУ). Це дослідження позиціонується як суцільне, а отже, статистична обробка зібраних даних не передбачатиме точкове або інтервальне оцінювання щодо параметрів генеральної сукупності. Загальна кількість респондентів: 37. З них із Києво-Могилянської академії – 18 осіб, з КНУ – 19. У вибірці викладачів соціологів з КМА – 13; соціологів із КНУ – 14. Психологів з обох університетів по 5 осіб. Середній вік респондентів у КМА становить 46 років, але маємо доволі велике стандартне відхилення – 16,6 років, тоді як у КНУ середній вік становить майже 38 років із стандартним відхиленням у 9,4 років. Це може означати, що у КНУ – більш однорідна команда викладачів за віком (або погоджувалися співробітничати більш молоді викладачі) і що ми можемо припустити залежність відповідей від віку респондентів. Стаж викладацької роботи також показав суттєво більше стандартне відхилення у респондентів КМА (15,9 проти 9,5). У дослідженні впливу особистих ідеологій на прийняття освітньої інновації ми застосуємо кореляційний аналіз. Емпірично вважається, що значення кореляції можуть трактуватися таким чином: до 0,3 – слабкий зв'язок; 0,3–0,6 – зв'язок середньої сили; понад 0,6 – сильний зв'язок.

Використовуючи оригінальну методологію С. Томкінса, ми обчислюємо засобами SPSS кількість обираних кожної з 4-х альтернатив (1 – «нормативістична ідеологія», 2 – «гуманістична ідеологія», 3 – «обидві», 4 – «жодна») за блоками, зберігаючи результат, як нові змінні, які виступали індикаторами особистих ідеологій.

Зв'язок особистих ідеологій викладачів та прийняття ними системи Moodle

У блоці ставлення до студентів найсильніший зв'язок (коефіцієнт кореляції Пірсона становить $-0,323$, отже, зв'язок – обернений) спостерігається у змінних «нормативістична ідеологія» та «бажання користування системою Moodle». Отже, що більше викладач схильний самостійно управляти навчальним процесом і не враховувати думку студента, то менше бажання користуватися системою Moodle викладач виявляє. Зв'язок цієї ідеології з легкістю навчання роботі з системою практично відсутній (коефіцієнт Пірсона становить $-0,002$), що свідчить про незалежність думки викладача стосовно цього питання від його ідеології у цій частині блоку й імовірно, відповідаючи, викладач посиляється на свої власні відчуття з цього приводу і не має упереджень щодо цієї ідеології. Фактично відсутній зв'язок і в «гуманістичній» ідеології блоку студента із бажанням користуватися системою Moodle; показник кореляції становить $0,072$. При цьому кореляція із легкістю навчання у цієї ідеології значно більша, втім, зв'язок обернений, оскільки коефіцієнт кореляції $-0,146$, отже, спостерігаємо слабкий обернений зв'язок, тобто викладачів, схильних бачити в студенті рівного собі, колегу, дещо важче навчити користуватися системою (можливо, запровадження будь-яких «технічних» опосередковуючих ланок такі викладачі вважають порушенням принципів безпосередності людського спілкування). Слабкий прямий зв'язок спостерігається і в решті індикаторів цього блоку. Так, коефіцієнти кореляції кількості виборів альтернативи «обидва» у блоці студента з бажанням використовувати Moodle і легкістю навчання системі доволі близькі, відповідно $0,21$ та $0,23$. Це дає підстави припустити, що схильність поєднувати побажання студента із «викладацькою диктатурою» збільшує бажання використовувати систему Moodle; такі викладачі вважають, що їм легше навчитися роботі з цією системою. Останній індикатор блоку (кількість виборів альтернативи «жодний») має слабкі та обернені коефіцієнти кореляції з цими питаннями ($-0,114$ та $-0,104$ відповідно). У контексті попередніх висновків, ці результати доволі цікаві, оскільки маємо обернений зв'язок: схильність до негативізму у ситуаціях даного блоку зменшує бажання використання та легкість навчання системі Moodle.

Дуже слабкі, фактично відсутні, зв'язки між нормативістичною ідеологією блоку Moodle та кількістю виборів альтернативи «обидва» із бажанням використовувати систему ($0,018$ та $-0,038$). Та сама ситуація із гуманістичною ідеологією блоку та легкістю навчання ($-0,028$). Реш-

ту зв'язків у цьому блоці можна охарактеризувати як слабкі. Отже, схильність надавати студентам свободу збільшує бажання користуватися системою, що логічно, а втискування студентів у рамки збільшує оцінку легкості навчання системи. Обернений слабкий зв'язок бачимо для ідеології «обидва» та легкості навчання: $-0,184$, схожа ситуація характерна і для ідеології «жодний» та бажання користуватися системою: $-0,111$. Слабкий прямий зв'язок спостерігаємо для цієї ідеології та легкості навчання: $0,141$. Отже, загалом, блок Moodle слабо впливає на бажання користуватися системою, що дивно, оскільки у питаннях блоку закладені цінності конструктивізму, що є основою навчальної функції системи. Ймовірно, на бажання користуватися та легкість навчання системи впливає щось інше, наприклад, зручність використання Moodle, економія часу тощо.

Неочікувані результати вдалось отримати у пошуку зв'язків ідеології університету з прийняттям системи Moodle. «Нормативістична ідеологія» дала доволі сильний зв'язок із легкістю навчання роботі з системою ($0,456$). Ми знайшли цікавий зв'язок, який свідчить про те, що більш консервативно налаштовані викладачі ймовірно легко навчатимуться роботі з системою Moodle (можливо, за умови її адміністративного нав'язування). Зв'язок цієї ідеології з бажанням використовувати Moodle слабший ($-0,288$) і при цьому обернений, значущість становить $0,084$, що також може бути тенденцією. Схожа ситуація спостерігається і для кількості виборів альтернативи «обидва» та «жоден» і їхнього зв'язку із легкістю навчання: коефіцієнт Пірсона становить відповідно $-0,301$ і $-0,320$, значущість дорівнює $0,07$ та $0,053$. Отже, і негативізм, і згода з обома варіантами у цьому блоці означають, що викладачі матимуть менше бажання користуватися системою та вважатимуть, що їм складніше навчитися роботі з системою. Слабкий зв'язок із тенденцією до середнього було знайдено для «лівої» ідеології Moodle та легкості навчання: коефіцієнт Пірсона $0,284$, що також може бути проявом ще однієї тенденції: викладачі з більшим проявом «гуманістичної» ідеології блоку університету вважають, що їм легко навчитися користуванню системою Moodle.

Зв'язок ідеології гуманізму-нормативізму та бажання використовувати систему електронних курсів показав такі результати: доволі сильний обернений зв'язок із нормативістичною ідеологією цього блоку з коефіцієнтом Пірсона $-0,468$ та значущістю $0,003$ свідчить про наявну тенденцію: нормативізм впливає на зниження бажання користування системою. Цікаво, що і гуманізм показує обернений зв'язок (коефіцієнт кореляції дорівнює $-0,235$). Зв'язок практично

відсутній між гуманістичною ідеологією та легкістю навчання системі (коефіцієнт $-0,014$). Кількість виборів альтернативи «обидва» має значущий прямий зв'язок: коефіцієнт Пірсона $0,378$, значущість $0,021$. Отже, викладачі, які обирали обидва варіанти відповідей у даному блоці, тобто прагнули поєднувати різні прояви викладацької діяльності, мають більше бажання користуватися системою Moodle.

Зв'язки особистих ідеологій із частотою користування комп'ютером та Інтернетом

Слабкий обернений зв'язок ($-0,193$) має гуманістична ідеологія у блоці студент і частота використання комп'ютера. Це значить, що більше викладач схильний до ліберальних стосунків із студентом, то менше він користується комп'ютером. На нашу думку, тут можливий вплив «статусності» викладача – комп'ютер може сприйматися викладачами як засіб структурування і формалізації (знань, спілкування).

Блок Moodle загалом показав середні зв'язки із частотою користування комп'ютером та Інтернетом. Так, фактично відсутній зв'язок нормативістичної ідеології блоку та частотою користування комп'ютером ($-0,009$). Схожі результати отримано і в кореляції цієї частоти із кількістю виборів альтернативи «обидва» – 0081 . Цей показник має слабкий обернений зв'язок із частотою користування Інтернетом, коефіцієнт кореляції становить $-0,164$, тобто якщо викладач схильний суміщати, здавалося б, протилежні тенденції у процесі навчання, то він менше користується Інтернетом. Такий результат доволі дивний, якщо взяти до уваги, що нормативістична ідеологія блоку прямо пов'язана з частотою користування Інтернетом при коефіцієнті кореляції $0,119$. Виходить, що схильність викладача до нормативістичної ідеології блоку (а значить, підтримка доволі жорстких рамок дозволеного для студента у процесі навчання) – частіше користування Інтернетом. Гуманістична ідеологія (більша свобода для студента) майже не пов'язана із частотою користування всесвітньою мережею – коефіцієнт кореляції $0,036$. Негативізм (кількість виборів «жодне») блоку показує зв'язок із користуванням комп'ютером та Інтернетом, коефіцієнти кореляції відповідно дорівнюють $0,184$ та $0,143$. Отже, власний погляд на речі впливає на частіше використання комп'ютера та Інтернету, що є зрозумілим – поінформованість, розширення світогляду викладача надають можливість сформулювати власний погляд на процеси в університеті.

Дещо схоже ми бачимо і для блоку університету: так, остання, негативістська складова ідеології цього блоку показує найсильніші і прямі

зв'язки із частотою користування комп'ютером та Інтернетом. Коефіцієнти кореляції становлять відповідно 0,293 та 0,290.

Дещо слабші і до того ж обернені зв'язки було знайдено у кореляціях нормативістичної ідеології блоку та частоти користування Інтернетом (коефіцієнт -0,191) і гуманістичної ідеології й користування комп'ютером (коефіцієнт -0,198). Отже, що більше викладач дотримується думки про виправданість диктатури адміністрації в університеті, то рідше він користується Інтернетом; що більше викладач підтримує ідею невтручання адміністрації у навчальний процес, то рідше він користується комп'ютером. І якщо перший результат можна пояснити тим, що менший доступ до Інтернету може означати меншу поінформованість освітніми процесами у світі і, як наслідок, підтримку домінуючої ролі адміністрації, то другий результат пояснити доволі важко, як і те, чому інші два зв'язки у цих парах («права» ідеологія та частота користування комп'ютером; «ліва» ідеологія та частота користування Інтернетом) фактично відсутні (коефіцієнти відповідно -0,009 та -0,06).

У блоці загального гуманізму-нормативізму обернені зв'язки середньої сили із коефіцієнтом кореляції -0,321 та -0,382 показали зв'язки нормативістичної ідеології блоку із частотою використання комп'ютера та Інтернету. Отже, що менше нормативізму в персональній ідеології викладача, то більше він (вона) користується комп'ютером та Інтернетом. Фактичну відсутність зв'язків показали кореляції гуманістичної ідеології: коефіцієнти кореляції -0,073 та -0,056. Прямі зв'язки середньої сили зафіксовано для решти показників. Так, суміщення гуманізму та нормативізму (кількість виборів альтернативи

«обидва») має коефіцієнти кореляції 0,214 та 0,198 (відповідно для користування комп'ютером та Інтернетом). Але негативістськи налаштовані викладачі також більше користуються комп'ютером та Інтернетом, хоча показники кореляції нижчі: 0,147 та 0,144 відповідно.

Висновки

Що більше викладач схильний самостійно управляти навчальним процесом і не враховувати думку студента, то менше бажання користуватися системою Moodle викладач виявляє. Викладачі, які підтримують ідею авторитарної діяльності адміністрації університету, менше прагнуть до роботи Moodle, проте легше навчатимуться роботі з нею. Нормативізм викладача впливає на зниження бажання користування системою Moodle. Викладачі, схильні поєднувати гуманістичні та нормативістичні елементи викладацької діяльності, мають сильніше бажання користуватися системою Moodle. Що більше викладач схильний до ліберальних стосунків із студентами, то менше він користується комп'ютером. Підтримка ідеї відсутності жорстких рамок для студентів у навчанні практично не пов'язана з частотою користування Інтернетом. Власне бачення регулювання обмежень і свободи студентів у навчанні, а також функціонування адміністрації в університеті впливає на частіше використання комп'ютера та Інтернету. Що менше нормативізму в персональній ідеології викладача, то більше він користується комп'ютером та Інтернетом; гуманістичні прояви при цьому не впливали на частоту користування зазначеними засобами, а їхнє суміщення та, що цікаво, відкидання обох підвищує цю частоту.

1. Бурдые П. Система образования и система мышления / П. Бурдые // Высшее образование в России. – 1997. – № 27. – С. 27–45.
2. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности : Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман; пер. с англ. Е. Руткевич ; Моск. филос. фонд. – М. : Academia-Центр; Медиум, 1995. – 323 с.
3. Tomkins, S. S. The polarity scale / S. S. Tomkins. – N. Y. : Springer, 1964.
4. de St. Aubin, E. Personal ideology polarity : Its emotional foundation and its manifestation in individual systems, religiosity, political orientation, and assumptions concerning human nature / E. de St. Aubin // Journal of Personality and Social Psychology. – 1996. – № 71. – P. 152–165.

O. Vinogradov, O. Polishchuk

PERSONAL IDEOLOGIES AS FACTORS OF ACCEPTANCE FOR EDUCATIONAL INNOVATIONS

This article presents the subject of personal ideology and it is devoted to the research of teachers' acceptance for innovations in education with the polarity scale as its measuring method.